

Організаційно-інституційні умови інвестиційно-інноваційної діяльності в регіоні

У нинішніх умовах забезпечення темпів та сталості економічного зростання залежить від масштабів і якісного рівня інвестиційно-інноваційної діяльності, структурно-технологічних змін на основі інновацій. Тому серед питань, які розглядаються сучасною економічною наукою, проблема управління інноваційним та інвестиційним процесами належить до першочергових. На різних рівнях економічного управління й регулювання розробляється і реалізується інвестиційна політика, яка є складовою частиною державної наукової політики. Приділена увага головній ознаці регіонального розвитку, якою повинна бути спрямованість на активізацію інвестиційно-інноваційних процесів. Тому особливої уваги заслуговує дослідження сутності інвестування інновацій в регіональну економіку.

Ключові слова: інвестиції, інновації, економічні процеси, регіональний розвиток, державне регулювання.

Постановка проблеми. Інвестиційні відносини істотно впливають на механізм реалізації інноваційної політики, сутність яких полягає у визначенні стратегій і тактики інноваційних технологій та методів впливу держави на інноваційні процеси.

Дана тема потребує поглибленого дослідження щодо питання розробки механізмів управління та активізації залучення інвестиційних ресурсів в інноваційний розвиток економіки регіонів України, формування стратегії інвестиційно-інноваційних заходів соціально-економічного розвитку регіону та поліпшення його інвестиційного клімату. Слід зазначити об'єктивну необхідність подальшого дослідження інвестиційно-інноваційних процесів на регіональному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній та зарубіжній літературі проблемам інвестування присвячено чимало фундаментальних праць, орієнтованих на вивчення окремих аспектів інвестиційного та інноваційного процесів. Вагомий внесок у дослідження зазначеної проблематики зробили такі вчені як: Г. Александер, Є. Бойко, С. Буткевич, І. Бланк, Б. Губський, В. Галенко, М. Горинь, Л. Гітман, В. Денисюк, М. Долішній, М. Денисенко, С. Довгий, Т. Зозуля, В. Коломийчук, І. Крейдич, С. Москвін, Л. Мельник, М. Марковіц, А. Мочерний, А. Немчин, А. Оболенський, Ю. Орловська, А. Пересада, Д. Стеченко, А. Філіпченко, Ф. Федоренко, М. Чумаченко, Т. Черничко та ін. Питання державного регулювання розвитку регіонів та формування регіональної політики знайшли відображення в працях таких вчених як: О. Амоша, З. Варналій, В. Василенко, З. Герасимчук, Т. Максимова, С. Романюк, Л. Шевчук та ін.

Разом з тим не всі аспекти цієї складної і багатогранної проблеми з'ясовані і отримали належне обґрунтування. Багато положень носять суперечливий характер і залишаються відкритими для обговорення.

Виклад основного матеріалу. В умовах формування глобальної інноваційної системи, посилення конкуренції у парадигмі «економіки знань» особливо важливого значення для підвищення конкурентоспроможності національних економік, їх сталого збалансованого зростання набуває державна політика, що стимулює інноваційну діяльність економічних агентів завдяки ефективному використанню внутрішніх і зовнішніх джерел розвитку [1, с. 78].

Реалізація процесу формування національної інноваційної системи в Україні відбувається за багатьох несприятливих умов на макrorівні та мікрорівні, які сформувалися в реальному секторі економіки. На сьогодні наша держава має досить вагомий науково-технічний потенціал і такі елементи інноваційної системи, які в майбутньому здатні забезпечити перехід української економіки до найвищого технологічного укладу. Відколи Україна здобула незалежність і до цих пір у національній економіці домінує ресурсна модель розвитку, для якої характерною ознакою є недостатній розвиток міжнародного науково-технологічного співробітництва [2, с. 22].

На практиці ця модель показала свій низький рівень ефективності, оскільки призвела до виснаження вітчизняних ресурсів і відтоку факторів виробництва з національної економіки. Тому Уряд у 1999-2003 рр. намагався виправити ситуацію за допомогою розробки та прийняття Концепції науково-технологічного розвитку країни [3, с. 336], що дозволило Україні перейти до більш практичної, інтелектуально-донорської моделі розвитку національної економіки.

Але в стратегічній перспективі для подальшого забезпечення конкурентоспроможності в міжнародному науково-технологічному співробітництві така модель унеможливує забезпечення високих показників високотехнологічного розвитку національної економіки. З огляду на це, Україна має поступово, крок за кроком, використовуючи досвід «новачків» ЄС, переходити до інноваційної моделі [4, с. 186], яку схематично можна подати у такому вигляді (рис. 1).

Аналізуючи процес даного переходу з точки зору сьогодні, можна встановити, що організаційно-інституційні засади становлення національної інноваційної системи (з позицій національного інноваційного законодавства) можна умовно поділити на три основні напрямки: перший з них пов'язаний із загальною концепцією науково-технологічного та інноваційного розвитку України; другий – пов'язаний із створенням відповідних інститутів, основне завдання яких полягає в забезпеченні реалізації державної інноваційної політики і залученні вітчизняних та іноземних інвестицій для розвитку національної економіки; третій включає в себе конкретні засоби реалізації інноваційної діяльності, створення технологічних парків та інноваційних структур інших типів, а також використання новітніх технологій для інноваційного розвитку національної економіки.

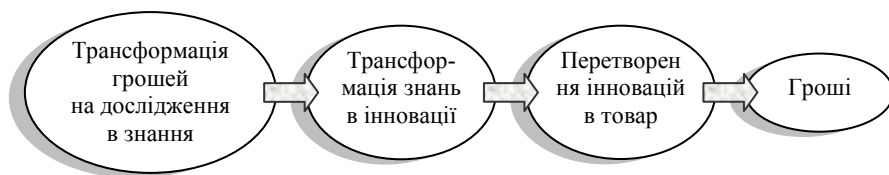

Рис. 1. Інноваційна модель

Зміна пріоритетів на світовому ринку високих технологій вплинула на розвиток національного законодавства, підкресливши неадекватність системи пріоритетів в Україні. На світовий виклик наше законодавство відреагувало прийняттям Закону України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» (2001 р.) [5], в якому державні зусилля концентрувалися на таких напрямках, як: енергоефективні та ресурсозберігаючі технології в промисловості та агропромисловому комплексі; охорона навколишнього середовища і раціональне природокористування; новітні біотехнології; нові комп'ютерні засоби і технології інформатизації суспільства; нові речовини й матеріали.

Визначені пріоритети стали вихідним орієнтиром для концентрації вітчизняних ресурсів на напрямках технологічного прориву та проведенні за участю держави не тільки фундаментальних, але й частини прикладних досліджень і розробок, що знайшло своє відображення в Законі України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» (2003 р.), який визначив стратегічні пріоритетні напрямки інноваційної діяльності в Україні на 2003—2013 рр. [6].

Проте слід констатувати: процес переходу від напрямків розвитку науки й техніки до напрямків інноваційної діяльності й досі є занадто уповільненим, слабо регульованим і фрагментарним.

Враховуючи гостру вимогу часу щодо узгодження розвитку і вдосконалення національної інноваційної системи України з європейським інноваційним досвідом, Уряд згідно з Указом Президента «Про стан науково-технологічної сфери та заходи щодо забезпечення інноваційного розвитку України» (2006 р.) [7] визнав пріоритетними завданнями діяльності органів виконавчої влади із забезпечення національної безпеки в науково-технологічній сфері: розвиток національної інноваційної системи; всебічну підтримку фундаментальних наукових досліджень, спрямованих на забезпечення технологічного розвитку України; розвиток виробництва високотехнологічної продукції та послуг на інноваційній основі.

Криза 2008-2009 рр. стала початком процесу погіршення якості співпраці основних учасників глобальної системи. За багатьма ознаками глобалізація як стан фундаментального зсуву наближається до фази глибокого інституційного переформатування. Про це свідчать не лише дефіцити продовольства, води й енергоресурсів, а і дефіцит глобальних правил і норм, довіри, конфлікти на транснаціональному і міждержавному рівнях з приводу умов торгівлі, руху капіталу, обмінних курсів, які розгортаються на тлі широкого спектра кризових явищ. Порушується традиційне розмежування повноважень і відповідальності різних за сферою функціонування інституцій, дедалі частіше виникають зони перехрещення або, навпаки, мертві зони, не охоплені чіткими правилами і заборонами. Наочним проявом такого порушення можуть бути постійні намагання МВФ розширити свої повноваження у світових фінансах до рівня контролю за бюджетним процесом у суверенних державах. Але оскільки при цьому не йдеться про таке саме поширення відповідальності МВФ, то в разі реалізації такі заходи призводитимуть до конфліктів і погіршення якості кооперації у світовому масштабі [8, с. 52].

Сьогодні в умовах виходу України із глобальної фінансово-економічної кризи виникла необхідність у перегляді існуючих та формуванні нових стратегічних напрямів розвитку національної економіки, що мали б передбачити збереження

курсу на встановлення інноваційної моделі розвитку, посилення взаємозв'язку «освіта – наука – виробництво». Водночас нагальним є здійснення активної економічної політики, спрямованої на використання загальноприйнятих інструментів стимулювання НТП і створення механізмів генерування довгострокових інвестицій у освоєння нових технологій [9, с. 64].

Одним із принципів напрямків у забезпеченні підвищення ролі та ефективності національної інноваційної системи України має стати вдосконалення державного управління інноваційною сферою в рамках активного варіанта реформування. Цей варіант передбачає побудову системи державного управління інноваційною діяльністю на принципах розділення відповідальності влади та розділення функцій адміністрування і фінансування.

Основними заходами щодо вдосконалення механізму державного регулювання національної інноваційної системи можуть бути: оновлення Концепції науково-технологічного та інноваційного розвитку України; внесення змін до чинного законодавства України щодо стимулювання інноваційної винахідницької та патентно-ліцензійної діяльності; здійснення постійного моніторингу існуючих нормативних актів, а також тих актів, що готуються до прийняття, на предмет їх впливу на інноваційну діяльність; ключове місце в бюджетному стимулюванні регіональних інноваційних процесів має посідати розробка «бюджету розвитку» як програми концентрації та витрачання інвестиційних ресурсів із централізованих і децентралізованих джерел; інтеграція науково-технічної та освітньої діяльності, розвиток системи підготовки кваліфікованих наукових кадрів, залучення молоді в сферу науки; організація моніторингу складу і структури інноваційного потенціалу регіонів; виконання наукоємних програм і проектів із застосуванням сучасних індикаторів інноваційної активності; розвиток системи науково-технічної та патентно-ліцензійної інформації з використанням можливостей комп'ютерних технологій та мережі Інтернет по будь-якій області України; створення єдиного інформаційно-технологічного комплексу на базі регіональних центрів моніторингу ринків інтелектуальної продукції та ресурсів регіону.

Рівень інноваційності, в сучасному, глибоко інтегрованому міжнародному економічному середовищі є важливим фактором конкурентоспроможності вітчизняної продукції на світових ринках [10, с. 151]. Нинішні інституційні форми фінансового капіталу і сектор високих технологій залежить один від одного, зберігаючи при цьому свою функціональну специфіку. Проте щоб фінансовий капітал міг працювати і конкурувати, він має спиратися на знання та інформацію, отримуючи забезпечення і розповсюдження завдяки інформаційній технології. Але фінансовому капіталу притаманна схильність до конвертації фінансових ресурсів в економічну владу, що підриває горизонтальні підвалини функціонування глобальних ринків [8, с. 54].

У регіонах України питання щодо здійснення інноваційної діяльності та її фінансування в умовах кризи є особливо актуальними і проблематичними.

До основних проблем інвестиційно-інноваційного розвитку регіону належать [11, с. 46]:

- недосконалий механізм фінансового забезпечення інвестиційно-інноваційних програм;
- високий ступінь зносу основних виробничих фондів;
- важкий фінансовий стан підприємств і відсутність ефективного менеджменту;

- недостатній ступінь залучення середнього та малого бізнесу до інвестиційно-інноваційної діяльності;
- нерозвиненість регіональної інфраструктури інвестиційно-інноваційного процесу, включаючи системи інформаційного забезпечення, техніко-економічної експертизи, сертифікації і просування розробок, підготовки та перепідготовки кадрів та виробничо-технологічної підтримки;
- недосконалість законодавчо-правового забезпечення та інноваційної діяльності необхідними інвестиціями, механізму стимулювання та забезпечення захисту інтелектуальної власності;
- недостатній розвиток теоретичних досліджень у цій сфері тощо.

У всіх країнах світу підтримка пріоритетних галузей і виробництв здійснюється, перш за все, через державне замовлення на відповідну продукцію. Тому для структурної трансформації економіки відповідно до вимог інноваційної моделі необхідно, насамперед, створити нову структуру державного замовлення, добитися того, щоб високотехнологічна, інноваційна продукція посіла в ньому чільне місце [12, с. 48].

Бюджетні методи регулювання інвестиційної діяльності можна поділити за двома напрямками. Першим із них є механізм податкової політики, який вважається одним із найвагоміших напрямів регулювання інвестиційної діяльності. Маніпулювання видатками бюджету також є дієвим засобом впливу на економічну ситуацію, тому політика у сфері державного управління видатками є другим напрямом бюджетного регулювання. Бюджетне фінансування інвестиційних проектів за окремими виробничими напрямками за своєю сутністю є державним інвестуванням на незворотній основі. На жаль, вітчизняне бюджетне законодавство не містить визначення бюджетних інвестицій [9, с. 67].

Також негативно впливає на розвиток інвестиційно-інноваційної діяльності світова фінансова криза. Фінансова криза призвела до зменшення видатків на інвестиційні та інноваційні проекти. Це спонукало низку економічно розвинених країн активізувати проведення податкових реформ, задля залучення інвестицій. За допомогою ефективних інструментів податкового регулювання можна компенсувати недостатній рівень довгострокового кредитування, зменшення видатків та капітальних вкладень, які в умовах нестабільної економіки падають [11, с. 47].

Разом з тим не всі аспекти цієї складної і багатогранної проблеми з'ясовані і отримали належне обґрунтування. Багато положень носять суперечливий характер і залишаються відкритими для обговорення. Насамперед недостатньо досліджено інвестиційно-інноваційні процеси як регіональне мікроекономічне явище. Поглибленого дослідження потребує питання розробки механізмів управління та активізації залучення інвестиційних ресурсів в інноваційний розвиток економіки регіонів України, формування стратегії інвестиційно-інноваційних заходів соціально-економічного розвитку регіону та поліпшення його інвестиційного клімату. Також потребують вдосконалення методологічні підходи до стимулювання інвесторів до вкладання інвестиційних ресурсів в інноваційний регіональний розвиток, яке полягає у створенні необхідних умов для сталого зростання економіки регіонів та подолання територіальних диспропорцій інвестування, що дозволить на основі їх комплексної діагностики реалізувати конкурентні переваги території у довгостроковому періоді. Слід зазначити об'єктивну

необхідність подальшого дослідження інвестиційно-інноваційних процесів на регіональному рівні [13, с. 154].

На сьогодні переважна більшість регіонів позбавлена власних коштів для фінансування інновацій. Вирішення проблеми, на нашу думку, лежить у площині надання більшого регіонального самоврядування, посилення фіскальних повноважень регіонального управління, залучення зовнішніх фінансових джерел. Такі фінансові інструменти, як гранти, позики, акціонерний капітал і непряма підтримка становлять базові елементи регіонального фінансового ланцюжка вартості. Головне – як для публічного, так і для приватного секторів у процесі забезпечення фінансовими ресурсами інноваційного розвитку – це скоординувати свою діяльність таким чином, щоб різні елементи цього ланцюга були взаємозалежними й ефективно взаємодіяли. В Україні ні на центральному, ні на регіональному, ні на місцевому рівнях не сформовані відповідні умови для побудови інноваційно-інвестиційної моделі розвитку регіонів.

Тому активізація інвестиційно-інноваційних процесів в регіоні повинна забезпечуватися [13, с. 156]:

- об'єднанням зусиль органів державної влади на місцях, підприємств та установ, незалежно від форм власності, для залучення інвестицій в економіку області;
- створенням системи координації взаємодії органів державної влади, підприємств, установ, банків, консалтингових та інформаційних фірм для залучення інвестицій;
- наданням інформації вітчизняним та іноземним інвесторам про потенційні можливості підприємств, організацій та установ області;
- раціональним використанням інвестиційних і кредитних ресурсів;
- підвищенням конкурентоспроможності підприємств регіону та їх продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках;
- розробкою регіональних інвестиційних та інноваційних програм, проектів, пропозицій для залучення інвестицій на технічне переобладнання підприємств машинобудування з метою випуску продукції кінцевого циклу;
- освоєнням нових технологій і стабілізацією роботи підприємств регіону;
- підвищенням привабливості для інвесторів великих підприємств регіону;
- розвитком малого та середнього бізнесу, сприянням створенню інноваційних підприємств.

Потужним важелем державного впливу на прискорення інноваційного розвитку найбільш високо технологічних галузей має стати діяльність інноваційних фондів, створених за рахунок прямих бюджетних інвестицій. Такі фонди (загальнодержавного, галузевого та регіонального рівнів) повинні стимулювати залучення коштів промисловості, приватного сектора економіки до фінансування інноваційних проектів і програм. Для цього необхідно забезпечити паритетну участь у фінансуванні та відповідальність держави й підприємств у впровадженні інновацій.

Держава має взяти на себе фінансування масштабних прогнозно-аналітичних досліджень з метою визначення пріоритетних напрямів науково-технологічної та інноваційної діяльності. Це потрібно не тільки для конкретизації та надання належної цілеспрямованості політиці уряду, а й для орієнтації бізнесу – як безпосередня допомога держави виробничим підприємствам у пошуку своєї ніші у світовому поділі праці, напрямів можливого прориву вітчизняної

високотехнологічної продукції на світовий ринок. Для такого роду досліджень необхідно задіяти не тільки всю потужність вітчизняного науково-технічного потенціалу, але й можливості представництв України за кордоном [14, с. 172].

На сьогодні стратегічною метою програми соціально-економічного розвитку український уряд визначає саме «інвестиційно-інноваційний розвиток», хоча необхідно розуміти, що передумовою для її досягнення є проведення ефективної бюджетної політики.

Висновки. Таким чином, вважаємо, що активізація інвестиційно-інноваційних процесів неможлива без активної бюджетної політики, що є потужним державним фінансовим механізмом впливу на інноваційно-інвестиційний розвиток національної економіки. Створення умов для довгострокового відтворення бюджетних ресурсів можливе лише шляхом стимулювання економічного зростання. Це є необхідною, але недостатньою умовою подальшого соціально-економічного розвитку України. Дедалі актуальнішим стає розв'язання інших проблем, зокрема вдосконалення інституційних умов, які забезпечують самовідтворення інвестиційно-інноваційних процесів, активізація у країні фундаментальних досліджень і прикладних розробок за рахунок залучення не лише державних, а й приватних фінансових ресурсів, ефективна взаємодія держави та бізнесу у сфері практичної реалізації цих розробок. З метою накопичення науково-технічного потенціалу, включаючи людський капітал, і запровадження досягнень науки й техніки в економіці потрібно використовувати різноманітні інструменти бюджетної політики для стимулювання пріоритетних інноваційних напрямів, зважаючи на тенденції світової економіки, фінансові можливості держави й необхідність досягнення пріоритетів розвитку суспільства.

Список використаних джерел

1. Мусіна Л. Основні положення переходу до економіки знань: перспективи для України / Л. Мусіна // Економіка і прогнозування. – 2003. – №3. – С. 78-87.
2. Хамініч С. Проблеми та пріоритети конкурентоспроможності економіки України / С. Хамініч // Економіст. – 2007. – №2. – С. 22-24.
3. Постанова Верховної Ради України «Про Концепцію науково-технологічного та інноваційного розвитку України» // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 37. – С. 336.
4. Людський розвиток в Україні: соціальні та демографічні чинники модернізації національної економіки : [кол. монографія] / [Лібанова Е. М., Макарова О. В., Курило І. О. та ін.] ; за ред. Е. М. Лібанової. – К. : НАН України. Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи, 2012. – 320 с.
5. Закон України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» від 11.07.2001 № 2623-III. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.
6. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» 08.09.2011 № 3715-VI. . – Режим доступу : www.rada.gov.ua.
7. Указ Президента України про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 квітня 2006 року «Про стан науково-технологічної сфери та заходи щодо забезпечення інноваційного розвитку України». – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
8. Буковинський С. А. Глобальна фінансова нестабільність: інституційні ризики для грошово-кредитної політики України / С. А. Буковинський, О. Л. Яременко // Економічна теорія. – 2012. – №1. – С. 52-61.

9. Рожко О. Д. Інноваційно-інвестиційна спрямованість бюджетної політики в Україні / О. Д. Рожко // Фінанси України. – 2011. – №1. – С. 64-72.
10. Дмитрів В. І. Вплив податкової політики на стимулювання інвестиційно-інноваційних процесів в Україні // Сталий розвиток України – 2011. – №1. – С. 151-154.
11. Демчишак Н. Б. Джерела фінансування інвестиційної діяльності в умовах відкритості економіки / Н. Б. Демчишак // Збірник наукових праць Національного університету ДПСУ. – 2009. – №2. – С. 46-55.
12. Захарін С. Фінансові інструменти активізації інвестиційної та інноваційної діяльності / С. Захарін // Економіка України. – 2010. – №12 (589). – С. 48–58.
13. Цадо Г. В. Сутність та значення інвестиційно-інноваційних процесів в системі регіонального розвитку / Г. В. Цадо // Інноваційна економіка. – 2011 – №1 – С. 154-160.
14. Кузнецова А. Я. Фінансові механізми стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності : [монографія] / А. Я. Кузнецова . – Львів : Львів. банків. ін-т НБУ, 2004. – 279 с.

Вознюк Н. А. Организационно-институциональные условия инвестиционно-инновационной деятельности в регионе.

В нынешних условиях обеспечение темпов и устойчивости экономического роста зависит от масштабов и качественного уровня инвестиционно-инновационной деятельности, структурно-технологических изменений на основе инноваций. Поэтому среди вопросов, рассматриваемых современной экономической наукой, проблема управления инновационным и инвестиционным процессами принадлежит к первоочередным. На разных уровнях экономического управления и регулирования разрабатывается и реализуется инвестиционная политика, которая является составной частью государственной научной политики. Уделено внимание главному признаку регионального развития, а именно, направленности на активизацию инвестиционно-инновационных процессов. Поэтому особого внимания заслуживает исследование сущности инвестирования инноваций в региональную экономику.

Ключевые слова: инвестиции, инновации, экономические процессы, региональное развитие, государственное регулирование.

Voznyuk M. A. Organizational and Institutional Conditions of Investment and Innovation Activity in the Region.

In the current context of the pace and sustainability of economic growth depends on the extent and quality of investment and innovation, structural and technological change through innovation. Therefore, among the issues addressed contemporary economic thinking, problem management and innovative investment process belongs to priority. Attention is paid to the main sign of regional development, which should focus on strengthening investment and innovation processes. Therefore, special attention should study the essence of innovation investment in the regional economy.

Key words: investment, innovation, economic processes, regional development, government regulation.

Надійшло 27.02.2013 р.